

УДК 336.14

Ставнича М.М.

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ЕФЕКТИВНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті визначено поняття «бюджетна безпека регіону» в контексті забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку. Виявлено та систематизовано внутрішні та зовнішні загрози бюджетної безпеки регіонів України. Проаналізовано сучасний стан зведеного бюджету Полтавської області та міжбюджетних відносин, розраховано індикатори бюджетної стійкості регіону та індекс бюджетного забезпечення регіону в системі аналізу бюджетної безпеки.

Ключові слова: бюджетна безпека регіону, соціально-економічний розвиток, загрози бюджетної безпеки регіону, бюджетна стійкість регіону, індекс бюджетного забезпечення.

Постановка проблеми. Незадовільний соціально-економічний стан більшості регіонів свідчить про те, що гострою проблемою ефективного управління територіальної економікою є забезпечення регіональної безпеки через виявлення механізмів дисбалансу бюджетних процесів. Від її рішення залежить збереження добробуту території, зміцнення господарських зв'язків, політичних, економічних і соціальних позицій суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання щодо забезпечення безпеки бюджетної сфери знайшли своє висвітлення в роботах О. Барановського, О. Василика, Т. Вахненко, А. Гальчинського, В. Гейця, С. Глазьева, М. Єрмошенка, В. Кравченка, О. Колісник, Г. Логвиної, І. Лукінова, А. Мороза, В. Мунтіяна, В. Сікори, А. Чухна, В. Шлемка та ін.

Важливу роль у розкритті сутності бюджетної безпеки відіграють наукові праці зарубіжних вчених: Ж. Абена, Ш. Бланкарта, Дж. Бренана, Дж. Б'юкенена, Ж. Голдена, К. Ерроу, Р. Келлі, Л. Коженьовські, Л. Олвея, А. Ротфельда, В. Парето, Р. Дорнбуша, Дж. Стігліца, С. Фішера та ін.

Однак недостатньо висвітленими залишились питання впливу засад реалізації бюджетної безпеки з урахуванням завдань соціально-економічного розвитку регіонів з позиції мінімізації загроз та кількісного і якісного оцінювання структури бюджетних ресурсів регіону.

Особливістю наукового пізнання процесів забезпечення безпеки регіону через зміцнення бюджетної складовою є опосередкованість її розгляду в сучасній літературі, як правило, в рамках загальної теорії економічної безпеки. Зокрема, до теперішнього часу недостатньо повно розкриті методи і моделі управління елементами бюджетної системи з метою підвищення ефективності соціально-економічного розвитку території, не вирішена проблема аналізу та групування специфічних загроз цієї сфери, не розглянуті основоположні моменти в питаннях визначення ключових категорій теорії бюджетної безпеки.

Мета статті. Метою статті є визначення поняття «бюджетна безпека регіону» та виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз її забезпечення, а також

аналіз сучасного стану бюджетної безпеки в результаті розрахунку показників бюджетної стійкості регіону, індексу бюджетної забезпеченості та визначення стану міжбюджетних відносин на прикладі бюджету Полтавської області.

Виклад основного матеріалу. Принципи ефективного розвитку територій реалізуються, якщо створюється міцний соціально-економічний механізм, що забезпечує довгострокову рівновагу між природою та суспільством, між рівнем життя та його якістю, тобто коли не тільки підвищується або зберігається рівень реального споживання, але й має місце доступність, а також високу якість функціонування систем освіти, охорони здоров'я, зайнятості, соціального захисту населення і т. д.

Відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, головною метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1]. На наш погляд, вищевикладене дає змогу стверджувати, що ефективний соціально-економічний розвиток регіонів неможливий без проведення збалансованої державної регіональної фінансової політики, що є невід'ємною частиною державної регіональної економічної політики по забезпеченню збалансованого зростання фінансових ресурсів в усіх галузях фінансової системи та націлена на досягнення ефективності в мобілізації, розподілі і використанні фінансових ресурсів з метою виконання державою її функцій, поставлених цілей та конкретних завдань.

Не можна не погодитись із Г. Бондар, який вважає, що регіональну фінансову політику, спрямовану на забезпечення соціально-економічного розвитку необхідно розглядати через механізм реалізації бюджетного регулювання [2].

Отже, серед пріоритетних цілей державної регіональної фінансової політики в сучасних умовах нами визначено наступні:

– визначення на принципах соціальної справедливості рівня бюджетного забезпечення регіону, що відображає ефективність реалізації державної та регіональної фінансової політики ;

– забезпечення бюджетної безпеки регіону як фактору ефективного соціально-економічного розвитку шляхом активізації та мобілізації внутрішніх фінансових джерел регіону, в тому числі бюджетних ресурсів в умовах їх обмеженості.

В розрізі регіонів спостерігаються значні відмінності у кількості різноманітних природних ресурсів, соціальних потребах населення, рівнях зайнятості і безробіття, поділі праці та наявності фінансових ресурсів для задоволення потреб певної території, тому необхідним є створення сприятливих умов для нарощування бюджетного потенціалу кожного регіону.

Рівень бюджетної забезпеченості регіонального розвитку є найважливішим індикатором, що відображає ефективність реалізації регіональної фінансової державної політики, здатність регіону до фінансової незалежності та самостійності і розраховується як сума бюджетної, податкової та кредитної забезпеченості економічного розвитку регіону.

Отже, окремі бюджетні показники (у тому числі і бюджетна забезпеченість) виділяються дослідниками в якості найважливіших факторів сталого розвитку регіональних соціально-економічних систем [3].

Безперечним видається той факт, що бюджетна безпека також має ключове значення для забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку окремих регіонів і держави в цілому, яка, в свою чергу, включає в себе показник бюджетної забезпеченості та є основною умовою здатності території здійснювати самостійну фінансову політику та виступає невід'ємною частиною фінансової безпеки держави.

Під бюджетної безпекою регіону ми розуміємо здатність органів державної влади та місцевого самоврядування забезпечувати фінансування через бюджети всіх рівнів закріпленого за ними повного комплексу повноважень по виконанню гарантованих Конституцією держави прав громадян у довгостроковій перспективі в умовах дестабілізуючого впливу різноманітних чинників (загроз).

Проведене дослідження дозволило виявити ряд загроз бюджетній безпеці регіону в контексті ефективного соціально-економічного розвитку, які мають різну природу виникнення і в зв'язку з цим поділяються на зовнішні і внутрішні (табл. 1).

Таблиця 1

Загрози бюджетної безпеки регіонів України

<i>Зовнішні загрози</i>
1. Структурна зміна кон'юнктури світових цін та умов зовнішньої торгівлі в контексті глобалізаційних процесів.
2. Зміни в бюджетному, податковому та митному законодавстві на державному рівні.
3. Валютна нестабільність.
4. Поширення інфляційних процесів.
5. Зростання фінансової заборгованості, посилення залежності від іноземних кредитів; перевищення зовнішнім боргом критичного рівня, допустимого для суверенної держави
<i>Внутрішні загрози</i>
1. Нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів України: - об'єктивні відмінності в початкових передумовах господарської діяльності та наявність депресивних та відсталих в економічному відношенні територій; - порушення виробничо-технологічних зв'язків між підприємствами регіонів; - збільшення розриву в забезпеченні ВРП на душу населення в регіонах.
2. Неefективна та деформована структура економіки регіонів: - різна ступінь диверсифікації господарської структури регіону з переважанням

сировинних галузей промисловості і (або) сільськогосподарського виробництва та слабка інфраструктурна (зокрема транспортна) освоєність деяких територій;
 - низький загальний рівень інтенсивності господарської діяльності та значна диференціація більшості регіонів країни за рівнем накопиченого виробничого, науково-технічного та кадрового потенціалу;
 - нерозвиненість основних типів регіональних ринків;
 - низька конкурентоспроможність більшості видів продукції підприємств регіонів;
 - різке посилення позицій іноземних виробників на внутрішньому ринку;

3. Соціальна диференціація населення регіонів:
 - недостатньо розвинена соціальна інфраструктура;
 - розшарування суспільства, збільшення частки бідних верств населення
 - зростання рівня безробіття в регіонах та затримки з виплатою заробітної плати;
 - зростання рівня злочинності в регіонах.

4. Відсутність у регіонах ефективної інвестиційної політики:
 - низька інвестиційна активність та привабливість регіонів;
 - падіння інвестиційного «іміджу» регіонів.

Джерело: складено автором на основі [3].

Для аналізу бюджетної безпеки регіону пропонуємо оцінювати її за такими напрямками: стан зведеного бюджету, стан бюджетного забезпечення, стан міжбюджетних відноси.

Проведене дослідження показало, що в 2004–2011 рр. внутрішнє споживання регіону мало нерівномірний характер (табл.2).

Таблиця 2

Валовий регіональний продукт Полтавської області в 2004-2011 рр.

Показники / роки	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Всього, у фактичних цінах, млн. грн.	13983	18099	22179	28355	34118	33629	х	х
У розрахунку на одну особу, у фактичних цінах, грн.	8841	11574	14330	18500	22476	22337	х	х
У порівняних цінах, у відсотках до попереднього року	116,7	99,2	108,2	105,8	94,9	86,8	110,4	105,0

Джерело: складено автором.

Особливий спад у спостерігався у 2008–2009 рр., на фоні глобальний фінансово-економічних проблем в державі. Тим не менше, у фактичних цінах ВРП зріс у 2009 р. порівняно з 2004 р. в 2,4 рази. Попередні розрахунки ВРП за 2010–2011 рр. показують незначне покращення економічної ситуації в Полтавській області та потенціал до подальшого зростання.

В той же час потенціал економічного зростання сприяв збільшенню доходної бази зведеного бюджету Полтавської області, тобто достатньо стійкому розвитку регіональних бюджетних систем регіону (рис. 1).

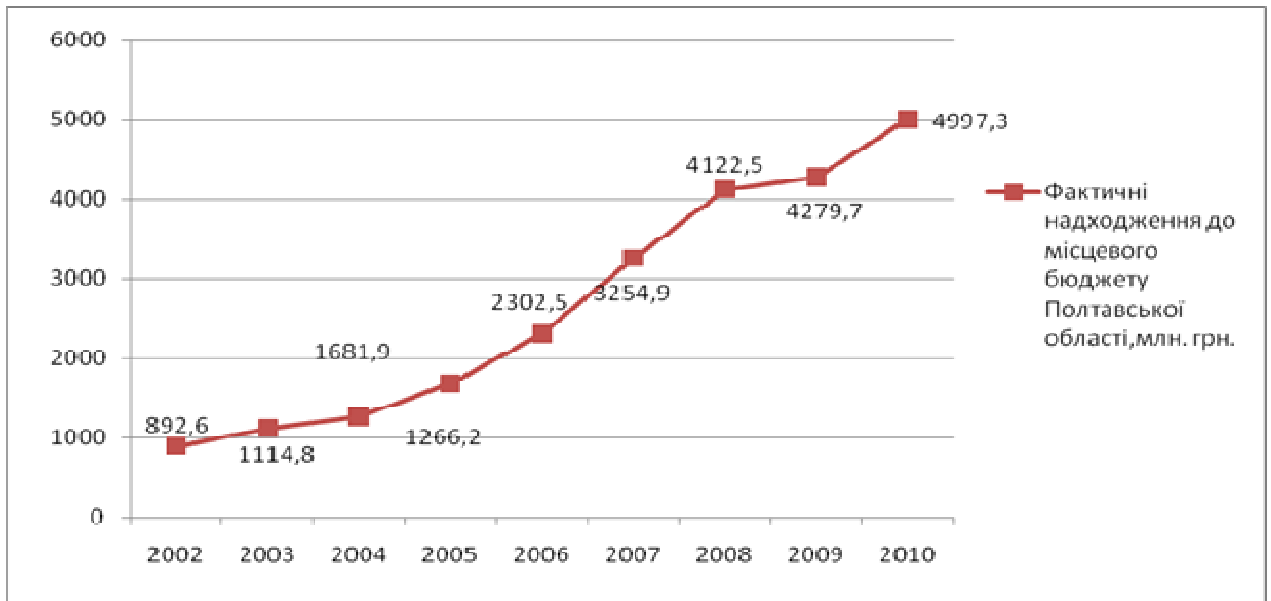

Рис.1. Динаміка фактичних надходжень до бюджету Полтавської області в 2002–2010 рр.

Джерело: побудовано автором.

Слід передбачити, що зміцнення доходної частини бюджету Полтавської області вплинуло на стабільне збільшення показника бюджетного забезпечення на душу населення. Але слід відмітити зменшення потенціалу показника до зростання у зв'язку з негативним впливом фінансової нестабільності на державному рівні.

Відтак, вона передбачає розгляд динамічного інформаційного масиву статистичних даних, що стосуються кількісного і якісного оцінювання структури фінансових ресурсів регіону.

Для всебічного аналізу стану бюджету Полтавського регіону пропонуємо оцінити стійкість його фінансових ресурсів та їх здатність забезпечити ефективний соціально-економічний розвиток. Система розрахованих індикаторів передбачає розгляд динамічного інформаційного масиву статистичних даних, що стосуються кількісного і якісного оцінювання структури бюджетних ресурсів регіону.

Таблиця 3

Індикатори бюджетної стійкості регіону

№ з/п	Показники	2006	2007	2008	2009	2010	порог. зн-ня
1.	Коефіцієнт бюджетної самостійності (співвідношення доходів МБ без міжбюджетних трансфертів до загальних видатків МБ)	0,52	0,53	0,54	0,52	0,52	> 0,80
2.	Частка трансфертів від органів державного управління у загальній величині доходів МБ, включаючи трансферти, %	44,3	45,4	42,6	45,1	44,7	≤ 20
3.	Коефіцієнт стійкості бюджету (співвідношення трансфертів до доходів МБ без міжбюджетних трансфертів)	0,93	0,88	0,85	0,94	0,93	< 0,3
4.	Коефіцієнт податкової самостійності (співвідношення податкових надходжень МБ до доходів МБ без міжбюджетних трансфертів)	0,802	0,78	0,804	0,824	0,823	≥ 0,80
5.	Коефіцієнт податкової спроможності (співвідношення видатків МБ до податкових надходжень МБ)	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	< 2

Джерело: складено автором на основі [3].

Оцінка індикаторів бюджетної стійкості підтверджує незадовільний рівень бюджетної безпеки регіону та низький потенціал акумуляцій власних фінансових ресурсів в Полтавській області.

Рівень бюджетної забезпеченості регіону (ІБЗі) запропоновано розраховувати за формулою:

$$ІБЗі = ІППі \cdot N_i \cdot a / ІБВі \cdot N_i \cdot a = ІППі / ІБВі, \quad (1)$$

де, ІППі – індекс податкового потенціалу регіону і;

N_i – чисельність населення регіону і;

A – середній по регіонах України рівень податкових доходів у розрахунку на душу населення, прогнозований на відповідний рік (грн. / чол.). Відповідно проведених розрахунків ми отримаємо наступні значення (табл. 4).

Таблиця 4

Індекс бюджетної забезпеченості Полтавської області в 2006–2010 р.

Роки	Індекс податкового потенціалу регіону, ІППі	Індекс податкового потенціалу регіону, ІБВі	Індекс бюджетної забезпеченості регіону, ІБЗі=ІППі/ІБВі
2010	0,53	0,50	1,060
2009	0,51	0,59	0,864
2008	0,41	0,50	0,820
2007	0,85	0,55	1,545
2006	0,38	0,48	0,792

Джерело: складено автором.

Проведене дослідження свідчить про недостатній рівень бюджетної забезпеченості регіону та зниження потенціалу до самовідтворення регіону. Лише у 2007 р. значення показника значно перевищило 1, що свідчить про ефективність бюджетної політики завданням ефективного соціально-економічного розвитку держави та Полтавського регіону. Це свідчить про перетворення потужного виробничого та сільськогосподарського регіону на регіон–донор та часткову втрату ним фіскальної самостійності. Централізація значного обсягу фінансових ресурсів на державному рівні знижує самостійність прийняття рішень в регіонах і не сприяє виникненню належних стимулів у регіональних і місцевих властей до забезпечення наповнення бюджетів, керованих ними.

Для подолання розриву у бюджетній забезпеченості регіонів формується складний механізм визначення критеріїв і методів розподілу фінансової допомоги з державного бюджету. Для міжбюджетних відносин була характерна яскраво виражена тенденція збільшення трансфертів з державного бюджету (рис. 2).

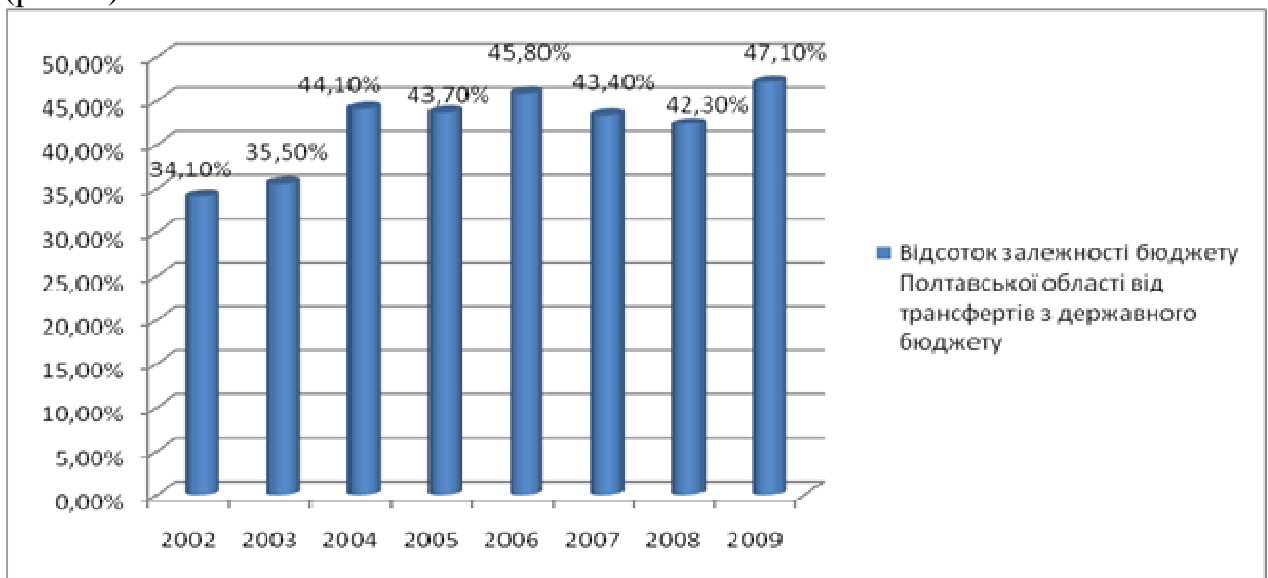

Рис. 2. Частка трансфертів у структурі доходів Полтавської області в 2002–2009 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [4].

З рис. 2 видно, що частка трансфертів збільшилась у 2009 р., порівно з 2002 роком, отже потенціал території до самовідтворення знаходиться в критичному значенні та існує реальна загроза бюджетній безпеці Полтавського регіону в перспективі в результаті функціонування пасивної форми моделі фінансового вирівнювання, що не містить стимулів до зміцнення фіскального потенціалу регіонів та ефективного соціально-економічного розвитку.

Отже, погоджуючись з твердженням О.Я. Колісника, для забезпечення бюджетної безпеки в регіоні в напрямку трансформації системи міжбюджетних відносин доцільно оптимізувати їх частку у доходах місцевих бюджетів на рівні 20–30 %. [4].

Сформована в даний час практика прийняття рішень про фінансову підтримку регіонів не повною мірою враховує реальний рівень добробуту населення, якості життя, стан галузей економіки, рівень розвиненості інфраструктури, рівень використання податкового потенціалу регіону.

Висновки. Гострою проблемою ефективного управління регіональною економікою є розробка науково обґрунтованої методики забезпечення регіональної безпеки через виявлення механізмів дисбалансу бюджетних процесів. Від її рішення залежить збереження добробуту території, зміцнення господарських зв'язків, політичних, економічних і соціальних позицій суб'єкта, так як на основі об'єктивно максимізувати, ефективного та сталого бюджету можливий прорив у соціально-економічному розвитку регіону з метою його позиціонування в ряду лідируючих суб'єктів України.

Особливо важлива роль в процесі забезпечення бюджетної безпеки регіону належить правовому контролю, під яким розуміється законодавче закріплення і послідовна реалізація стратегії забезпечення регіональної бюджетної безпеки. Вона являє собою нормативно-правовий документ, що закріплює принципи системи забезпечувальних заходів в області зміцнення бюджету, і складається з розділів, що конкретизують цілі, об'єкти регіональної стратегії, бюджетні інтереси, економічні загрози, методологію комплексного моніторингу загроз, критерії безпеки та етапи діяльності щодо забезпечення стійкості.

На наш погляд, стратегічні вектори забезпечення бюджетної безпеки України в сучасних умовах передбачають: встановлення відповідності нормам бюджетних процедур вітчизняної практики складання, розгляду і затвердження бюджету; вдосконалення системи бюджетного планування і прогнозування; підвищення ефективності державного контролю за витрачанням бюджетних коштів; перегляд параметрів державного і місцевих бюджетів у бік оптимізації їх доходів і видатків; удосконалення системи міжбюджетних відносин; недопущення необґрунтованих бюджетних дефіцитів й удосконалення практики дефіцитного фінансування державної діяльності.

Список використаних джерел

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року № 1001. – Офіційний вісник України. – 2006. – № 30. – с. 21–32.

2. Бондар Г. Забезпечення економічної незалежності регіонів / Г. Бондар // Наукові записки. – 2005. – Випуск 14.
3. Устойчивость и экономическая безопасность в регионах: тенденции, критерии, механизмы регулирования / Г.П. Лузин, В.С. Селин, А.В. Истомин [и др.]. – Апатиты, 1999. – 174 с.
4. Колісник О.Я. Бюджетна безпека у забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку держави: Дис. канд. екон. наук: 08.00.08 – 2009. – с. 26.

Подано до редакції 28 березня 2012 року

Ставнича М.М.

Бюджетная безопасность региона в контексте эффективного социально-экономического развития

В статье определено понятие «бюджетная безопасность региона» с целью обеспечения эффективного социально-экономического развития. Выявлены и систематизированы внутренние и внешние угрозы бюджетной безопасности регионов Украины. Проанализировано современное состояние сводного бюджета Полтавской области и межбюджетных отношений, рассчитаны индикаторы бюджетной устойчивости региона и индекс бюджетного обеспечения региона в системе анализа бюджетной безопасности.

Ключевые слова: бюджетная безопасность региона, социально-экономическое развитие, угрозы бюджетной безопасности региона, бюджетная устойчивость региона, индекс бюджетного обеспечения.

Stavnich M.M.

Fiscal security of the region in the context of effective socio-economic development

In this paper the definition of «fiscal security of the region» to ensure effective socio-economic development. Identified and systematized internal and external threats to the security budget of regions of Ukraine. The current state of the consolidated budget of the Poltava region, and intergovernmental relations, fiscal sustainability indicators are calculated in the region and the index of the budget to ensure the region in the analysis of fiscal security.

Keywords: fiscal security of the region, socio-economic development, regional security threat to the budget, fiscal sustainability of the region, the index of budgetary support.

Ставнича Марина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та державного управління Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.